

duïts: a Torrent no sols hi ha el *Clot Llarg* a l'almenara de la sèquia, sinó un seguit en l'abundós barranc (*Clot de Penya*, *Clot dels Flares*, tres o quatre més, amb el comentari «ací no diem *toll*», 1962); un altre a l'Alcúdia de Crespins (llocs on es banyen, i el *Clot de la Bunyola* és mossàrab: BALNEOLA, 1962). Però això en val. està molt localitzat, i és justament en dues rodalies molt obertes a l'exterior, aquelles on la repoblació d'origen barcelonès o cat. or. seria més forta en el moment de la Conquesta.

Des que entrem en cat. occidental, ja a la zona pirinenca, s'espesseeix molt: a la Vall de Lavansa els importants i nombrosos *tòlx de Caferna*, i molts altres disseminats per aquesta àmplia ribera (*la Font del Toll*, *lo tòl* de l'Esidro etc., 1959); al llarg del curs del Segre mitjà, hi ha a cada pas gorgues anomenades amb aquest terme genèric (alguns de molt coneguts, el *Toll de Cantou* a Bassella, el *Toll dels Baiés* a Castellnou, 1956). Per la Noguera Pallaresa amunt, igual, en el mateix riu, i pertot en els afluents de la Conca de Tremp; és freqüent el cas d'una gorga o fondalet dins un barranc, en la qual de més a més brolla aigua des del mur o de sota terra: en el cas de *Tòl-dè-Pèra*, gorga del Barranc de Rívert, l'antiguitat es manifesta per l'ús sense article en combinació amb la forma i significat arcaics de PÈTRA 'roca', car allà salta la «Font de Toll-de-Pera» (1957).

N'hi ha tants al llarg de la Noguera Pallaresa, el Flamiccell, la Noguera Ribagorçana i els seus grans i petits afluents, que només hem recollit, per a l'article, alguns dels més conspicus, com ara el *Toll de Maimó* i el del *Prat de Baró* sota Rodés d'Assua, el grandios *Tòl* i *lo Salt del Toll*, que hi cau, i es veu de lluny pujant de Montenartó per la ribera de Santa Madalena. A la vall de Boí són tants...: el gran i famós *Toll dels Guargs* (amb nom arcaic) dessota Erill, quatre o cinc en el curt espai de riu sota Barruera, i per les altes riberes, ens perdriem parlant-ne. Però en aquesta zona menys que enlloc, no presenta senyals d'envelliment en l'ús apellatiu; els caçadors us contaràn a cada pas: «m'han dit que l'ànec *pešibè* en aquell *tòl*, m'hi he amagat i d'un cop de pedra ---» (Tor de V. F., 1932). Ja arran de la frontera lingüística amb l'aragonès: «trobareu la *Font de la Olla*, que és una que *borbolle* en un *tòl*» Denui (1957).

Gens no s'interromp això tirant al Sud, a través de les comarques entorn de Lleida. En donarem alguns detalls, només voltant l'Ebre, zona ja ben independent de la pirinenca: molts per tot el Priorat i massís Prades-Montsant, p. ex. al llarg del riu Siurana, un seguit en el trajecte del Molar (com el conegut *tòl de Lòpex*, 1936).

Entrant en terra valenciana, dels Ports (de Morella i Tinença), es troben conjuntament *gorg* i *toll*, com ara en el riu Escalona a Herbés, i com que als uns els donen aquell nom, i als altres aquest, fixament i sense vacillar, hi ha una diferència que potser no us sabran explicar, i que no consisteix en la diferent importància, almenys quant a la quantitat d'aigua i de pesca, que hauria de ser a favor de *gorg*: car, d'una banda,

els anomenats *gorg* tenen nom adotzenat (*Gorg de Baix* i *Gorg de Dalt*) i els altres porten nom propi i antic (*Toll del Puntarró*) i un d'ells és el més llunyà (si fos petit no s'hi pescaria ni en parlaricn), ja en terme de Vall-de-roures, que per això deu portar el nom de *Toll de la Marca*. De l'observació dels llocs, allà i pertot, i del conjunt de la informació sobre els mots, es dedueix que, quan els dos termes coexisteixen, *toll* indica una massa d'aigua fonda, i *gorg* una de més extensa i estanyada. A Calaceit *tòl* és una cosa de tan velles arrels com una 'bassa canemera' (Casac., que a Favara ja diuen *bàse*, 1923).

Allà mateix, i ja dins la conca del riu Matarranya, ens expliquen «*toll*: sot i dipòsit d'aigua que es forma en els rius» a Pena-roja (BDC IX). A tots els pobles de la zona Morella-Maestrat-Alcalatén el mot es repeteix enormement; també sovint s'hi constata la coexistència amb *gorg*, a St. Jordi i altres; indico uns fets que s'hi noten molt, a part del de tenir en gran nombre un nom antic. *Les Calderetes* «—? —és un *tòl*» (en el riu de Cantavella, a la Mata): CALDARIA en el sentit arcaic de 'banyera, lloc de banyar-se'. Tots són en indrets rocósos: a Vallibona *lo Cocó de Roda* «és un *toll* en una roca» (*Roda* per la forma rodona, però nom antic, sense article). Per consegüent sovint en barrancs: aquests tenen curs intermitent, com a la Mata el *Toll Negre*, en el considerable Barranc de la Clapissa (que no sempre raja), o el *Toll del pogadó* (< *podador* de PUTEARE = 'haurire') en un barranc curt i que veig ben sec; d'aquí que les aigües sovint s'hi tornen estantisses, sota el sol tòrrid: d'on el nom del *Toll Podrit* a Portell; en un altre Barranc de la *Caldereta* s'hi pesca: *Lo Toll de les Anguiles*, Lluçena. A St. Jordi tenen consciència del sentit diferent dels sinònims, si bé potser no saberen explicar-la del tot: «—és un *gorg* o una *gorga*? —no: estos són en lo riu, i un *toll* és una bassa petita, no obrada...» (1961)

Com que n'hi ha tants en val., pertot de cap a cap del País, fóra va detallar-los, majorment que no n'hem fet un acoblament complet, de bon tros, per a aquest article, sinó una tria ràpida: tria feta amb criteri uniforme, i per tot el País (sense que pugui garantir que, en el curs de les enquestes, el cansament no fes que jo vagi ometre'n més, com més avançava cap al S.). Tanmateix l'enumeració dels pobles on són, i la indicació de nombre, no deixa de mostrar, mal que sigui imperfectament, la generalitat i densitat en sentit geogràfic.

Els indicats Sorita (7), Morella, La Salzadella, Benassal, Xodos (2), Costur, Lluçena, Figueroles (*El Toll Blau*), CastPna. (2), Vila-real, Ribesalbes (2), Aín (2), en el de l'*Aspart* hi anaven a *amerá* espart), Fondeguiella (1961).

A l'Horta: Sollana: *Toll del Pontasgo* en una gran sèquia. Moltíssims d'aquests a tota la zona Horta-Xúquer, que ja no hem seleccionat (1962). Xàbia, Ràfol de Salem-(2), Aiello de Rugat (2), Pobla del Duc (*Barranquet del Gorg* i *Barranquet del Toll*, paral·lels a dos km. un de l'altre, el segon encara més conegut que l'altre), Benexama, Fontanars: «a *Gorgo-róbio* hi ha un *tòl* fondo al peu d'un salt» (mossarabisme insigne,